GÖTEBORGS UNIVERSITET
PSYKOLOGISKA INSTITUTIONEN

Ungdomars upplevelser av förlåtelse och försoning i relation till en våldsutövande förälder

Jessica Ferm

Examensarbete 30 poäng
Psykologprogrammet
PM2519
Höstterminen 2020

Handledare: Ole Hultmann

Ungdomars upplevelser av förlåtelse och försoning i relation till en våldsutövande förälder

Jessica Ferm

Sammanfattning. Studien syftade till att utforska hur våldsutsatta ungdomar ser på förlåtelse och försoning i relation till den förälder som utövat våld i familjen samt hur ungdomar beskriver relationen mellan förlåtelse, försoning och det egna måendet. Fyra ungdomar, 15-17 år gamla, har intervjuats och intervjuskrifter har analyserats med tolkande fenomenologisk analys. Tre centrala teman framkom: (1) Ungdomarna önskade att pappan skulle förstå hur han påverkat deras psykiska mående, (2) Pappan behövde ta ansvar för sina handlingar, uttrycka ånger samt visa att han ändrat sig, (3) Ungdomarna kände tveksamhet inför att kunna ha en relation med pappan men talade också om att vilja förlåta pappan och fortsätta ha en relation. Studien bidrar med kunskap till hjälpande verksamheter kring att skapa förutsättningar för förlåtelse och försoning utifrån ungdomars önskningar.

Våldsupplevelser och direkt våldsutsatthet av en eller flera omsorgspersoner karaktäriserar många barns uppväxtförhållanden. År 2007 uppskattades att cirka 190 000 barn I Sverige utsätts för våld i hemmet varje år (Rädda barnen, 2007). Barns upplevelser av våld i familjen är ett stort hälsoproblem. Efter våldsutsatthet kan barn utveckla psykiatriska symtom. I en del fall är våldet så allvarligt att det polisanmäls och under 2019 handlade det i Sverige om 10 500 anmälningar av misshandel i nära relation (Brå, 2020).

Förekomst av våld i hemmet skapar en skrämmande relationell miljö för barnet samt kan ha negativ inverkan på barns välbefinnande på lång sikt. Barn som upplevt föräldrars våld under uppväxten löper större risk att utveckla symtom som ångest, nedstämdhet, posttraumatisk stress, svårigheter i skolan eller med sociala relationer samt beteendeproblem, i jämförelse med barn som inte har sådana erfarenheter (Gilbert et al, 2009; Holden, 1998). Våld i familjen kan även innebära allvarliga konsekvenser för barnets anknytning (Broberg, 2015). Samtidigt visar forskningen att våldsutsatta barn inte är en enhetlig grupp, där vissa klarar sig utan emotionella eller beteendemässiga problem trots sina svåra barndomsupplevelser (Holden, 1998; Georgsson Staf, 2013).

Om barn som lever med våld i hemmet får ett erkännande och ansvarstagande för missförhållandena från förälderns sida eller från ett rättsligt perspektiv är inte självklart (Hertlein & Brown, 2017). Barnet kan få skadestånd om en förälder döms för att ha utövat våld, men föräldern behöver inte aktivt kommunicera till barnet någon typ av ånger. I vissa behandlingsmetoder, exempelvis Anknytningsbaserad familjeterapi (Diamond et al, 2014), finns förlåtelse och försoningsprocesser som en central del av behandlingen men det är ett undantag. Det vanligaste stödet inom socialtjänsten är Trappan-samtal, som inte tar upp förlåtelse eller försoning specifikt (Arnell & Ekbom, 2010). Några verksamheter inom socialtjänsten ger fördjupat stöd/behandling i grupp och individuellt, men om förlåtelse och försoning tas upp är inte dokumenterad. Hur barn själva ser på förlåtelse och försoning har, såvitt jag vet, inte studerats i Sverige och endast en studie internationellt (Lamb, Humphreys & Hegarty, 2018).

Allt fler studier har undersökt hur våld i nära relationer påverkar ungdomar, men betydligt färre studier är baserade på deras egna upplevelser (Georgsson Staf, 2013). Särskilt utmärkande är bristen på kvalitativa studier om ungdomars förståelse och meningsskapande av

våldet de upplevt med fokus på relationen till den våldsutövande. Det har dessutom visat sig att det för barn som upplevt våld är terapeutiskt att få möjligheten att bli hörd, vilket stödjer vikten av att låta barn och unga berätta om sina upplevelser i kvalitativ forskning (Hogan & O'Reilly, 2007; Lamb et al, 2018; Mullender et al, 2002).

I vuxenstudier har förlåtelse och försoning visat sig ha en psykologiskt läkande kraft i relationer som kretsar kring svek, brutalitet och lojalitetsbrott (Hertlein & Brown, 2017). För att förlåtelse ska vara möjligt kan frågor om skuld, beskyllningar och ansvar behöva adresseras (Hertlein & Brown, 2017). Förlåtelse benämns ofta som ett nödvändigt element i upprätthållandet av långvariga relationer samt som en väg för att släppa ilska, förakt och förbittring (Hertlein & Brown, 2017). Om förlåtelse och försoning kan vara sådana hjälpande och helande processer har inte studerats gällande barn. Med tanke på den omfattande och långvariga påverkan våldsupplevelser i hemmet kan ha på barn och ungdomar är det av vikt att studera vad de tänker om förlåtelse och försoning. Betydelsen av förlåtelse och försoning mellan barn och våldsutövande förälder är fokus för denna studie. Följande studie fokuserar på ungdomar i åldrarna 15-17 år. Frågor om förlåtelse och försoning kan vara relevant även för yngre barn men är synnerligen relevant för ungdomar som är i identitetsbildande och individualiseringsprocesser.

Som ett led i kvalitetsutvärdering önskade en stödverksamhet att undersöka ungdomars syn på förlåtelse och försoning. Uppsatsen är därför en del av deras verksamhetsutvecklande arbete.Studien kan ha relevans för andra hjälpande verksamheter såväl som för barn och unga själva. Det kan exempelvis vara psykiatriska mottagningar, barnahus, socialtjänst, brottsofferjourer, specialenheter inriktade på våld i familjen, behandlingshem och olika gruppbehandlingsprogram i ex. kriminalvården. För professionella kan det utgöra värdefull kunskap att få reda på hur de kan uppmärksamma barns initiativ och vara med och skapa förutsättningar för förlåtelse och försoning.

Att förstå barns upplevelse av våld

Våld i nära relationer är ett vanligt använt samlingsbegrepp för barnmisshandel, partnervåld, våld mellan syskon eller andra familjemedlemmar och släktingar (Nationellt centrum för kvinnofrid, 2014). Det mesta våldet som begås i nära relationer är mäns våld mot kvinnor (Brå, 2009). Mäns våld mot kvinnor är grövre och leder till fler skador, orsakar mer rädsla och utövandet är i högre grad relaterat till känsla av makt och kontroll (Brå, 2009). I många av dessa relationer med våld finns barn med i bilden vilket medför en våldsutsatthet och upplevelser av våld från tidig ålder (Eriksson, 2007).

Flera olika begrepp används för att beskriva barns våldsupplevelser, där ”barn som *bevittnar* våld” och ”barn som *upplever* våld” är de mest etablerade (Överlien, 2012). Historiskt har barn enbart ansetts vara passiva vittnen som står utanför våldet i familjen men en förändring har skett till ett uppmärksammande av att barn faktiskt är med och upplever våldet (Överlien, 2007). Begreppet ”upplever” kommer fortsättningsvis användas då det framhåller att barn upplever våldet med samtliga sinnen samt understryker barnets status som subjekt (Överlien & Hyden, 2007).

Forsell (2016) lyfter vikten av att definiera och förstå våld i nära relationer från barnets perspektiv. Fokus blir då på rädsla och förlust av tillit, eftersom fysiskt och direkt våld inte nödvändigtvis är det mest skrämmande, utan rädslan för att det ska hända igen. Detta benämns ofta som latent våld, vilket innebär att offret utifrån rädsla från tidigare våldsupplevelser agerar som förövaren vill utan att denne behöver utöva våld (Forsell, 2016). Just det latenta våldet är centralt i den fortsatta kontakten och relationen mellan våldsutsatt barn och våldsutövande

förälder. Även om våldet upphört kan relationen påverkas under en lång tid utifrån den rädsla, tillitsbrist och de beteendeförändringar hos barnet som kvarstår (Forsell, 2016).

Förlåtelse och försoning

Förlåtelse och försoning är processer som är viktiga att förstå och kunna särskilja, särskilt i relation till våldsutsatthet i nära relationer. Förlåtelse kan delas in i en samhällelig, terapeutisk och spirituell domän (Greenberg & Woldarsky, 2019). I den terapeutiska domänen är förlåtelse relaterat till ens hälsa och att läka emotionella sår. För studiens frågeställning är därför den terapeutiska domänen av intresse.

Enright och The Human Development Study Group (1991) formulerade den mest allmänt accepterade definitionen av förlåtelse som är giltig än idag. Förlåtelse förstås som en villighet att överge sin rätt till förbittring, negativa känslor och likgiltigt beteende mot personen som behandlat en orättvist samt strävan efter att förhålla sig till personen med medkänsla, generositet och moralisk kärlek, trots att förövaren, utifrån den skadliga eller de skadliga handlingarna, inte har någon rätt (Enright et al, 1991). För att förlåtelse ska vara aktuellt behöver vissa grundläggande villkor uppnås (Holmgren, 1993; Freedman, 2016). En person är djupt och långvarigt skadad emotionellt, fysiskt, psykologiskt och/eller socialt och det finns en person eller flera personer som är ansvariga för skadan, oavsett deras intentioner. Den skadade måste medvetet välja att ändra sin negativa inställning mot den ansvariga genom att minska negativa affekter och önskan om hämnd. Slutligen väljer den skadade aktivt att förlåta utan att först kräva en ursäkt, även om en ursäkt underlättar förlåtelseprocessen (Freedman, 2016).

Effekten av förlåtelse för den våldsutsatta är minskade negativa känslor och därmed ett bättre eget mående. Motivationen till förlåtelse är inte enbart att må bättre utan under förlåtelseprocessen börjar den utsatta beakta välmåendet hos den våldsutövande samt den potentiella möjligheten att reparera en viktig relation (Freedman, 1998; Enright & North, 1998). Enright & North (1998) betonar att förlåtelseprocessen ofta inleds när den emotionella smärtan är så hög att den våldsutsatta måste göra någonting åt smärtan. Inledningsvis är förlåtelse en självcentrerad aktivitet som sedan successivt övergår till en ökad förståelse för den våldsutövande och därefter större fokus på den andre än en själv - förlåtelse kan liknas vid en gåva till den andre (Freedman, 1998). När individen har börjat acceptera mänskligheten hos den våldsutövande och dennes värde som person har äkta förlåtelse skett (Freedman, 1998; Holmgren, 1993)

Förlåtelse är en process som sker inom personen som är våldsutsatt, och det kräver inte att den som förlåter fortsättningsvis har kontakt med eller en relation till den våldsutövande. Förlåtelse reparerar inte den skadade relationen, men det kan vara ett första steg för en fortsatt relation (Freedman 1998). En strategi vissa använder är att tala om för den våldsutövande att hen är förlåten, med förhoppning om att förändra den våldsutövandes destruktiva riktning (Freedman, 1998). Det är viktigt att särskilja förlåtelse, som är under ens egna kontroll, och försoning som involverar den andres samarbete (Freedman, 1998).

I kontrast till förlåtelse handlar försoning om att den våldsutsatta och den våldsutövande återigen ingår i en relation. Försoning är beroende av huruvida den våldsutövande ser skadan som skett och ändrar sitt destruktiva beteende och intentioner (Freedman 1998; Enright & North, 1998). Valet av att förlåta och försonas, förlåta och inte försonas eller inte förlåta alls är upp till den våldsutsatta, men avgörande för försoning är känslan av tillit till den våldsutövande igen. Freedman (1998) lyfter faktumet att förlåtelse inte behöver innebära försoning och försoning kan förekomma även om förlåtelse inte skett. I vissa situationer sker ytlig interaktion mellan våldsutsatt och våldsutövande utifrån nödvändighet eller förpliktelse, såsom i föräldra-barn relationer. Denna interaktionsform är skild från sann försoning som härrör från en

förlåtelseprocess (Freedman, 1998). Konsekvenserna av denna typ av fortsatt interaktion kan bli att den våldsutsatta bortser från skadan som den våldsutövande åsamkat och förminskar lidandet det inneburit samt ursäktar de våldsutövande eller intar en passiv och tyst hållning för att behålla freden (Stoop och Masteller, 1991). En viktig aspekt, särskilt gällande våldsutsatthet, är att en person som förlåter inte på något sätt är skyldig eller uppmuntrad till att återvända till en osäker miljö eller relation. Om det inte är säkert att försonas kan endast förlåtelse vara aktuellt då det inte innebär att utsätta sig för mer fara (Freedman 1998).

Förlåtelse- och försoningsprocesser som handlar om våld i familjen och som involverar barn är synnerligen komplexa och det finns ytterligare aspekter som behöver vägas in. När det kommer till ett barn och en våldsutövande förälder föreligger det en väsentlig skillnad i makt och beroende i relationen. Relationen mellan ett våldsutsatt barn och sin våldsutövande förälder är ofta besvärlig efter föräldrarnas separation (Forsell, 2016), vilket även det behöver tas i beaktande gällande förlåtelse och försoning mellan barn och förälder.

Förlåtelse och försoning i befintliga stöd- och behandlingsinsatser

De flesta stöd och hjälpinsatser för barn är inte inriktade på arbete mot förlåtelse och försoning utan på att bearbeta våldsupplevelser i stort samt de psykiska symtom som kan ha uppkommit. Broberg et al (2011) har i en nationell utvärdering beskrivit de olika insatser som bör ges till barn som upplevt våld utifrån olika nivåer. Först handlar det om att samhällets stödfunktioner ska giltiggöra och bekräfta barnets upplevelser för att sedan ta till skyddsåtgärder. Den andra nivån utgörs av riktade insatser, vilket är stöd innan allvarlig symtombild utvecklats till följd av våldsupplevelserna. Förlåtelse och försoning kan främst anses beröras på denna nivå. Det kan variera mellan individuella samtal, ibland i form av Trappan-samtal, och pedagogisk gruppverksamhet (Broberg et al, 2011). Gemensamt är att barnet får stöd i känslomässig bearbetning, rekonstruering av traumatiska erfarenheter, information om våld samt hjälp med att hantera skuld- och skamkänslor. Skuld och skamkänslor kan vara centrala processer efter våldsutsatthet (Gilbert, 2003) och arbete med detta kan därför vara en förutsättning för att kunna närma sig förlåtelse och/eller försoning. Detta går även i linje med Kletter et al (2009) som påvisar att barn som inte känner skuld eller ansvar för förälderns våldshandlingar uppvisar lägre förekomst av traumasymtom. Den sista nivån handlar om behandlingsmetoder inom den svenska specialistvården för barn som utvecklat en egen psykiatrisk problematik. Här är Traumafokuserad kognitiv beteendeterapi (TF-KBT) den mest använda terapimetoden för att arbeta med traumaerfarenheter (Broberg et al, 2011). Metoden har goda resultat för barn som upplevt våld i familjen. Förlåtelse och försoning benämns inte explicit i behandlingsmanualen och är därmed inte i terapeutiskt fokus (Cohen, Mannarino, Deblinger, 2006). Utifrån att metoden syftar till att bearbeta erfarenheterna och de medföljande känslorna samt skapa en sammanhängande traumaberättelse finns dock en möjlighet att TF-KBT är ett steg mot att i framtiden kunna förlåta och/eller försonas med den våldsutövande föräldern.

Anknytningsbaserad familjeterapi (ABFT), är en psykoterapeutisk behandling utvecklad för ungdomar med depression som syftar till att reparera anknytningsbrott och återbygga en emotionellt skyddande föräldra-barn relation (Diamond et al, 2014). Den deltagande föräldern kan vara den som utövat våldet eller den som inte gjort ett tillräckligt bra jobb i att skydda barnet från dessa upplevelser. ABFT är en traumafokuserad och emotionsorienterad modell vars mål är att underlätta den reparativa processen genom att aktivt arbeta med anknytningsrelationen (Diamond et al, 2014). Förlåtelse benämns som en viktig del att ta i beaktande vid försök till att reparera anknytningsbrott.

Diamond et al (2014) beskriver att processen börjar med att återuppliva ungdomens villighet att göra anknytningsrelationen förhandlingsbar för att sedan lära föräldern att vara emotionellt inkännande och inta en stöttande roll, detta för att ge ungdomen en trygg relationell miljö i nutid som främjar anknytningsarbete. Terapin handlar sedan om att ha samtal där man arbetar igenom anknytningsbrott. Dessa samtal hjälper till att lösa tidigare konflikter och nuvarande problem men skapar också en korrektiv anknytningserfarenhet där ungdomen uttrycker sårbara och öppna känslor och behov som inte blivit bemötta. Känslor som kommer upp fördjupas och det är vanligt att ilska uttrycks, ofta för första gången, mot föräldern. Föräldern behöver vara validerande och förmedla tillgänglighet och trygghet. Sedan beskriver föräldern sin egen upplevelse av anknytningsbrotten och en verksam del är att föräldern ska be om ursäkt, om detta är lämpligt. När det förekommit allvarliga kränkningar av förtroende och kärlek, där ungdomen upplevt våld, försummelse, avvisande eller blivit övergiven kan detta vara lämpligt. Om terapin lyckas återupplivas tillit, anknytningsbehov återaktiveras och lägger grunden för en ny relation. ABFT kan underlätta konversationerna om de existentiella villkoren för familjeliv: kan vi fortsätta ha en relation, kan vi ge varandra en till chans? Kan familjemedlemmar släppa ilska, förbittring och besvikelse och upphöra att vilja ha hämnd eller upprättelse? Att fokusera på dessa fundamentala frågor om kärlek, tillit och förlåtelse kan vara hjälpsamma i förlåtelseprocessen (Diamond et al. 2014).

Inom ramen för psykoterapi finns det fler metoder som aktivt arbetar med förlåtelse utifrån dess läkande kraft, såsom Emotion Focused Therapy (EFT) och Forgiveness Therapy. Dessa metoder är utvecklade för vuxna men tas upp utifrån att de även kan tänkas ha relevans för ungdomar. EFT är en psykoterapeutisk behandling som berör förlåtelseprocessen då den handlar om att arbeta med emotionella skador och att bearbeta smärtsamma känslor (Greenberg, 2015). I EFT beskrivs denna process vara förlåtelseorienterad coachning, vilket innefattar att hjälpa människor att släppa taget om känslor som ledsenhet, ilska, förlust, hämnd, förakt, skam och förödmjukelse. Arbetet med reparation av emotionella skador görs främst, med inspiration från gestaltterapi, genom att föra en dialog med en tom stol där personen får uttrycka obearbetade känslor och behov i denna imaginära konfrontation (Greenberg, 2015). I Forgiveness Therapy är det centrala däremot att lära sig om förövarens världsbild för att underlätta förståelsen för varifrån beteendet härstammar (Enright & Fitzgibbons, 2015; Freedman, 2016). Man tänker sig teoretiskt sett att tillräcklig förståelse för vad som motiverat förövaren till sitt agerande kommer göra det möjligt för offret att gå vidare och minska känslor av förakt, bitterhet och hat (Enright & Fitzgibbons, 2015; Hertlein & Brown, 2017).

Sammanfattningsvis är det inte så vanligt att verksamheter arbetar med förlåtelse och försoningsprocessen som ett explicit moment i stöd och behandlingsinsatser med barn och ungdomar. I Sverige berörs främst förlåtelse och försoningsprocesser i riktade insatser innan allvarlig symtombild utvecklats. Det går däremot inte att utesluta att traumafokuserade stödinsatser indirekt kan ha positiv inverkan på barnets inställning till förlåtelse och försoning med föräldern. EFT och Forgiveness Therapy är särskilt inriktade på förlåtelse men är utvecklade för vuxna och är inte vanligen använda i Sverige. I många fall erbjuds våldsutsatta barn traumabehandling eller psykoterapeutisk behandling för det lidande de utvecklat till följd av sina erfarenheter där fokus inte specifikt är på förlåtelse och försoning. Inom specialistvården verkar ABFT vara den bäst lämpade metoden för just arbete med förlåtelseprocessen av att reparera djupa anknytningsbrott men den används inte i så stor omfattning inom barn- och ungdomspsykiatrin idag.

Tidigare studier gällande förlåtelse och försoningsprocessen

Det finns både svenska och utländska studier som berör barns känslor efter våld och i relation till våldsutövaren (Georgsson Staf, 2013; Peled, 1998; Holt 2015; Cater & Forsell, 2012). Georgsson Staf (2013) har i en svensk kontext studerat hur barn som upplevt våld förstod och relaterade till den våldsutövande pappan. Barnens bild av pappan och hans handlingar grundades på olika versioner av både egna och återberättade erfarenheter samt bestod av blandade känslor mot honom. Peled (1998) fann att barn som upplevt pappas våld mot mamma hade svårigheter med att leva med motsägelsefulla bilder av honom - den goda och kärleksfulla och den dåliga, våldsamma pappan. Barnens syn på pappan karaktäriserades av att han antingen var bra eller dålig, vilket innebar att de för att behålla en positiv bild av honom hittade sätt att hålla tillbaka, ursäkta och omformulera pappans våldsamma handlingar (Peled, 1998). Barn kan uppleva att det är insnärjda i en konflikt där det utgör en risk att ge uttryck för egna behov och önskemål. Georgsson Staf (2013) beskriver vidare att många barn känner sig rädda vilket hindrar dem från att både våga känna och uttrycka ilska mot pappan. De barn som brutit kontakten med pappan tycker emellertid att det är enklare att uttrycka negativa känslor gentemot honom (Georgsson Staf, 2013).

Holt (2015) har undersökt hur barns relation till sin pappa ser ut efter våldet och hur faderskapet upplevs efter separation. Barn beskrev motstridiga känslor av kärlek, hat och längtan efter en god faderlig relation med en samtidig känsla av att bli avvisade i denna längtan. De upplevde även att relationen efter separationen saknade omvårdnad samt ömsesidighet. Cater och Forsell (2012) fann att barn beskrev pappan som oengagerad och ansvarslös i sitt föräldraskap, där mamman generellt beskrivs som den som ser efter barnets behov och pappan i bästa fall upplevs som en opålitlig, alternativ omsorgsperson. Den primära rollen som barnets mamma fått efter separationen kunde vara ett hinder i den fortsatt relation (Georgsson Staf, 2013). Barnen ger beskrivningar av att det för dem är tillräckligt gott föräldraskap så länge pappan avstår från att utöva våld (Cater & Forsell, 2012). Vilka känslor barnet har inför den våldsutövande föräldern efter våld och hur barnet upplever pappans föräldraskap samt hans relation till mamman är troligen aspekter som är relaterade till förlåtelse och försoning då de kan anses utgöra någon form av relationell utgångspunkt.

Lamb et al (2018) är den enda funna studien som fokuserade på barn och ungdomar och deras syn på förlåtelse och försoning i relation till den våldsutövande pappan. Barnen ville att papporna skulle förstå den påverkan våldet haft på deras liv, för att överväga fortsatt kontakt krävdes ordentliga beteende- och attitydförändringar hos pappan. Samtliga ungdomar, även de som inte ville ha fortsatt kontakt med pappa, uttryckte en önskan om reparation med pappan för att kunna gå vidare med livet. Typen av reparativa åtgärder ungdomarna önskade kategoriserades i: adressering av det förflutna där pappan uttrycker uppriktig ånger för sina handlingar, åtagande till förändring och bevis för att han ändrat sitt beteende, samt att pappan anstränger sig för återbyggnad av tillit genom att lyssna in barnets önskemål samt vara tillförlitlig gentemot mamman och dela ett positivt föräldraskap. En återkommande önskan var att pappan sökte professionell hjälp för att adressera sitt problem. Barnen beskrev att en av de viktigaste faktorerna för huruvida de vill spendera tid med sin pappa är sättet pappan talar till mamman och hans sätt att vara gentemot henne. Studien lyfter även vikten av att överlåta kontrollen över barnets kontakt med den våldsutövande till barnet.

Sammanfattningsvis är förlåtelse och försoning begrepp och fenomen som har studerats i viss mån och som verkar vara viktiga för ungdomar som har varit våldsutsatta. Däremot är kunskapen bristande gällande att uppmärksamma och arbeta med förlåtelse och försoning mellan ungdom och förälder, föreliggande studie är därför viktig. Utifrån Lamb et al (2018) finns det behov av att vidare och mer djupgående utforska vad ungdomar faktiskt önskar för fortsatt relation med sin pappa efter det våld de upplevt samt vad som hade varit reparativt för dem och kunnat möjliggöra förlåtelse och/eller försoning.

Syfte och frågeställningar

Syftet med studien var att utforska hur våldsutsatta ungdomar ser på förlåtelse och försoning i relation till den förälder/pappa som utövat våld i familjen samt hur ungdomar beskriver relationen mellan förlåtelse, försoning och det egna måendet.

Metod

Deltagare

IPA förespråkar dels ett mindre antal deltagare då det möjliggör en detaljerad och djupgående idiografisk analys av varje enskild deltagares upplevelse och dels en homogenitet bland deltagarna för att kunna utforska psykologiska skillnader inom gruppen (Smith et al, 2009). Deltagare behöver vara ändamålsenligt utvalda baserat på egenskaper och bakgrundsfaktorer relevanta för studiens syfte.

Verksamheten, som deltog i ett forskningsprojekt med Psykologiska Institutionen, avsåg att undersöka vad ungdomar i deras verksamhet tänker om förlåtelse och försoning. Ett informationsblad riktat till deltagarna utformades som innehöll information kring studiens syfte, anonymitet och hantering av intervjumaterial (se Bilaga 2). Verksamheten valde ut lämpliga deltagare och rekryteringen var därför ett bekvämlighetsurval. Valet av deltagare behövde först uppfylla kravet på ålder mellan 15-17 år samt våldsutsatthet från en förälder. Deltagare valdes sedan baserat på huruvida behandlingskontakten trodde ungdomen skulle uppskatta möjligheten att få dela sin upplevelse samt vilka ungdomar som hade lättare för att berätta och uttrycka sig om det de varit med om. Deltagarna blev muntligt tillfrågade av deras befintliga behandlingskontakt samt fick med sig informationsbladet hem för vidare information. De som tackade ja till att delta blev kontaktade av sin behandlare och inbokade för en intervju.

Fyra ungdomar valdes ut för deltagande. Tre av ungdomarna var kvinnor och 17 år gamla. En ungdom var man och 15 år gammal. Endast dessa fyra ungdomar tillfrågades och samtliga tackade ja till deltagande. Åldersspannet begränsades till 15-17 år utifrån premissen att ungdomarna inte skulle vara myndiga men samtidigt själva, utan målsmans godkännande, skulle kunna ta ställning till deltagande. Samtliga ungdomar har haft en individuell behandlingskontakt innan deltagande i studien. Huruvida kontakten var avslutad eller ej vid tillfället för intervjun skilde sig åt mellan ungdomarna. Kontakten har funnits utifrån att ungdomarna upplevt våld i familjen och haft en våldsutövande förälder, i samtliga fall har det varit pappan. Gemensamt för deltagarna var att de inte längre bodde med föräldern som utövat våld utan levde med den andra föräldern eller i familjehem. Alla ungdomar var boende i samma mindre ort och det fanns en homogenitet gällande svensk bakgrund och kultur.

Intervjuguide

För insamling av data utformades en semistrukturerad intervjuguide i samråd med handledare (se Bilaga 1). De inledande frågorna handlade om nuvarande familjesituation och kontakt med föräldrar, hur ungdomen fått behandlingskontakt och hur det i stora drag varit i familjen samt vem som var den primärt våldsutövande föräldern. Intervjuguiden hade fyra primära områden: 1) aktuell relation till pappa, 2) samtal om våld med pappa, 3) möjliggöra reparation samt 4) psykiskt mående. Till varje område fanns en öppet formulerad huvudfråga

som ställdes till samtliga deltagare exempelvis ”Vad har din pappa sagt om det som hänt?”. Till varje huvudfråga fanns flera förslag till följdfrågor som anpassades efter den individuella deltagarens berättelse, exempelvis ”vad önskar du att han skulle säga till dig om det som hänt?”, med vidare uppföljning beroende på deltagarnas svar. Antalet följdfrågor som användes under varje intervju varierade beroende på hur pratsamma deltagarna var samt hur utförliga svar de självmant gav. Syftet var att i största möjliga utsträckning ge deltagarna plats att svara så fritt som möjligt. Sist ställdes några avslutande frågor för att eventuellt kunna fånga upp frågor eller tankar som inte rymts i intervjun. Dessa frågor handlade om hur ungdomen känt att det varit att svara på frågorna, om de ville lägga till något samt om de visste vart de kunde vända sig vid behov av hjälp och stöd.

Tillvägagångssätt

Intervjuerna hölls individuellt och var mellan 50 och 60 min. Intervjuerna spelades in med ljudupptagning. Samtliga intervjuer genomfördes under en tvåveckorsperiod i september 2020. För att göra deltagarna så bekväma som möjligt hölls tre av intervjuerna på mottagningen då det var en bekant omgivning för dem. Intervjuerna hölls i ett rum de inte tidigare varit i för att minska risken att intervjuerna skulle bli sammankopplade med deras behandling på mottagningen. På grund av sjukdom genomfördes en intervju via videosamtal där universitetets plattformar användes för ökad säkerhet. Deltagarna fick vid intervjuns början återigen muntlig och skriftlig information om studiens syfte samt de forskningsetiska principerna (exempelvis anonymitet och frivillighet). Deltagarna gav skriftligt samtycke innan intervjun (se bilaga 3), med undantag från intervjun via video där samtycket behövde ges muntligt. Vid intervjuns start blev de även påminda om att det inte fanns några svar som var rätt eller fel utan att deras upplevelser var av intresse. Möjlighet gavs även att ställa frågor innan intervjun.

Analys

En tolkande fenomenologisk analys (Interpretative Phenomenological analysis [IPA]) har använts då metoden är inriktad på att utforska hur deltagare tolkar och skapar mening av sina erfarenheter för att komma så nära individens livsvärld som möjligt (Smith, Flowers och Larkin, 2009), vilket överensstämmer väl med studiens syfte. IPA innefattar både ett fenomenologiskt och ett hermeneutiskt förhållningssätt (Willig, 2013). Analysen av ungdomarnas upplevelser har syftat till att genomföras utifrån både utifrån ett deskriptivt samt ett tolkande förhållningssätt.

Analysprocessen följde den metodologiska struktur för tolkande fenomenologisk analys som presenterats i Smith et al. (2009). Processen inleddes med att varje intervju transkriberades ordagrant. Transkriberingen av varje intervju slutfördes innan nästa intervju. Transkripten skrevs ut i pappersform och analyserades analogt, i enlighet med Smith et al (2009) rekommendation för IPA. Intervjuerna analyserades först en i taget för att sedan analyseras i relation till varandra för att säkerställa ett idiografiskt förhållningssätt i enlighet med IPA (Willig, 2013).

Uppsatsens ansats var induktiv för att låta deltagarens upplevelser vara opåverkade av på förhand definierade kategorier och teoribildningar (Smith et al, 2009). Under analysprocessen fanns därför en öppenhet inför datan och de upplevelser som framkom. Inledningsvis lästes transkriptet flera gånger, detta för att bli bekant med intervjudatan och få en helhetsbild av innehållet. Under första genomläsningen lyssnades ljudupptagningen samtidigt igenom för att komma närmare deltagaren och få en fördjupad känsla för innehållet.

Efter att ha blivit bekant med intervjumaterialet gjordes initiala kommentarer i högermarginalen. Dessa kommentarer bestod av deskriptiva kommentarer av den innehållsmässiga innebörden som relaterade till det fenomenologiska förhållningssättet samt konceptuella kommentarer av meningsinnehållet som relaterade till det hermeneutiska förhållningssättet. Kommentarstypen särskildes med olika färger. Kodning enligt IPA inkluderar vanligtvis även lingvistiska koder men dessa användes inte i denna uppsats då det bedömdes göra arbetet för omfattande samtidigt som bortvalet inte bedömdes göra analysen bristfällig. Citat som var särskilt relevanta för studiens syfte markerades i detta skede. I vänstermarginalen skrevs sedan initiala teman som framkommit. Parallellt med kodningsprocessen fördes arbetsanteckningar om tankar kring potentiella teman, mönster och intressanta aspekter i materialet.

Samtliga teman för intervjun överfördes sedan till en lista i Word. Likheter och olikheter utforskades mellan temana och de organiserades till huvudteman och underteman som bäst fångade deltagarens upplevelse Teman som inte var relevanta för frågeställningen sorterades bort i detta skede. Styrande för tematiseringen var studiens frågeställningar och det primära intresset var att få ungdomarna att uttrycka sina åsikter om hur de såg på förlåtelse och försoning och dess relation till deras psykiska mående. En visuell sammanställning gjordes av relationen mellan teman och underteman för att förtydliga kopplingarna och de övergripande mönster i deltagarens upplevelse. Sammanställningen färdigställdes för varje intervju innan analysen av nästa transkript påbörjades.

Alla intervjuer bearbetades enligt ovanstående steg innan gemensamma teman och övergripande mönster sammanställdes för gruppen som helhet. Huvudteman skulle utgöra någon form av gemensam ”essens” av deltagarnas upplevelser och underteman förtydligade variationen i upplevelser av fenomenet. Inledningsvis framkom 12 underteman. Underteman slogs sedan ihop vilket resulterade i studiens tre teman och nio underteman. Vid flera tillfällen under analysprocessen diskuterades tematiseringen med handledare.

Reflexivitet och etiska överväganden

Då den tolkande fenomenologiska analysen tillkännager att författarens eget bidrag i form av föreställningar och kontext oundvikligen kommer påverka förståelsen av data (Smith et al, 2009) är det relevant att nämna något om detta. Vid tidpunkten för intervjuerna var jag student på termin 10 på psykologprogrammet. Ungdomarna hade informerats om detta och vetskapen om att de blev intervjuade av en psykologstudent som dessutom inte tillhörde mottagningen kan ha inverkat på intervjusituationen och därmed datan. Viss erfarenhet av möten med barn och ungdomar fanns utifrån psykologpraktik och patientarbete inom barn och ungdomspsykiatrin. Utifrån mitt stora intresse för traumapsykologi, våld inom familjen samt hur våldsutsatthet påverkar barn hade mycket reflekterande arbete föregått studien i kombination med att det fanns en betydande teoretisk förförståelse för dessa processer och levnadsförhållanden, vilket kan ha påverkat såväl data som analys.

Studien omfattas av studentundantaget och har följt etikprövningsmyndighetens rekommendationer. Föreliggande studie medförde dock avancerade etiska överväganden då intervjuerna innebar att ungdomarna talade om svåra personliga upplevelser. Det särskilt komplicerade var att få till en intervjusituation där de kände sig bekväma nog att tala om svåra upplevelser och samtidigt balansera detta med att se till att intervjuerna inte orsakade skada eller medförde psykiskt lidande för ungdomarna. För att hantera dessa etiska aspekter har enbart ungdomar som redan varit igenom ett behandlingsförlopp valts ut som deltagare. Intervjuerna anpassades efter ungdomens vilja och förmåga att tala om sina erfarenheter i enlighet med Georgsson Staf (2013) som betonade vikten av att genomföra intervjun på ungdomens villkor.

Ungdomarna fick utförlig information om studien och frivilligheten i sitt deltagande samt om möjligheten att pausa intervjun eller avbryta den utan orsak, även vid påbörjat deltagande. Ungdomarna blev även tillfrågade kring huruvida de visste vart de kunde vända sig om de skulle må sämre. Inför genomförandet av intervjuerna erhölls handledning gällande etik vid intervjuer av känslig art samt gällande intervjuer med ungdomar.

Flera hänsynstaganden har gjorts för att säkerställa deltagarnas anonymitet. Genomgående i studien har datan avidentifierats noggrant. Samtliga citat redovisades på så vis att det inte framgick vem som sagt vad och deltagarna beskrevs endast på en övergripande nivå för att bibehålla anonymiteten.

Resultat

Syftet med studien var att utforska hur våldsutsatta ungdomar ser på förlåtelse och försoning i relation till den förälder/pappa som utövat våld i familjen samt hur ungdomar beskriver relationen mellan förlåtelse, försoning och det egna måendet. Inledningsvis presenteras en sammanfattning av resultatet (se tabell 1). Resultatet redovisas därefter tema för tema. Resultatredovisningen kommer ha sin utgångspunkt i ungdomarnas upplevelser. Samtliga citat är oredigerade för att behålla närheten till individens upplevelse.

Tabell 1

Översikt över teman och underteman som framkom i intervjuerna

Tema	**Undertema**
1. Begriper pappa hur jag har det?	1.1 Han behöver förstå vad han gjort mot mig 1.2 Jag är inte fri från honom
2. Har pappa förändrat sig?	2.1 Han behöver inse och erkänna sitt ansvar 2.2 Jag behöver uppleva att han genuint ångrar sig 2.3 Han behöver uppvisa stora förändringar
3. Kan vi ha en relation?	3.1 Det är för sent för att reparera relationen 3.2 Jag mår bättre av att ha distans från honom 3.3 Jag har svårt att inte förlåta honom 3.4 Relationen måste vara på mina villkor

1. Begriper pappa hur jag har det?

Ungdomarna uttryckte att de önskade men tvivlade på att pappan tagit ansvar för vad han gjort och var beredd att möta ungdomens krav på att kunna tala om smärtsamma erfarenheter. Ungdomarna talade om hur de önskade att kunna tala med sin pappa om saker som hade med relationen och våldet att göra. De var upptagna av att bli hörda i sin smärta och ville få bekräftelse i detta av pappan. Många citat vittnade om besvikelse i att inte bli bemött och förstådd.

1.1 Han behöver förstå vad han gjort mot mig. Ungdomarna var angelägna om att prata om hur de påverkats av våldet med sin pappa, men tyckte inte att de nådde fram då pappan enbart ville få sin röst hörd. De upplevde inte att pappan lyssnade på dem när de ville prata om

hur våldet hade påverkat dem och var rädda för hans reaktioner om de skulle visa känslor och att de gett upp att få till tillfredsställande samtal:

> *”Det var som att man inte vågade vara sig själv eller uttrycka sina känslor och så för man är rädd att om man skulle bli arg på honom eller något sånt så har han bara blivit arg. Om man inte håller med honom så blir han också arg. Man kan inte heller säga att man skulle vara ledsen på grund av honom för då blir han också arg. Så man får bara vara någon fejkad version av sig själv om man ska vara med honom”*

Det fanns en aspekt av risk i att kommunicera ärligt kring vad pappan gjort mot dem, att berätta om sin upplevelse krävde mod. Det var en fråga om att våga berätta för pappan att vad han gjort var traumatiskt och påpeka den påverkan han haft. Det fanns en tydlig rädsla för pappans eventuella reaktion. Det blev tydligt att ungdomarnas våldsupplevelser innebar en vetskap om vad pappan är kapabel till vilket väckte rädsla för att han återigen skulle bli våldsam om de försökte få till denna typ av samtal.

En ungdom såg det som viktigt att hans känslor inte tog för stor plats i kommunikationen och värderade sitt eget handlande som ett bra sätt för att stärka relationen. Underliggande fanns upplevelsen av att hade han varit ärlig hade han nog inte haft en kontakt med pappan eller så hade inte pappan förändrat sig. Ungdomen upplevde att sitt val att hålla tillbaka sina negativa känslor var ett sätt att hjälpa pappan hitta motivation till att bli bättre och kunna gå vidare tillsammans. Det är tydligt nedan hur pappan beskrivs som olika personer nu jämfört med då genom att benämna hans våldsamma handlingar som ”då-läge”:

> *”Jag tror att det nog är ganska viktigt att jag inte gjorde det* [uttryckte negativa känslor] *för hade jag visat att jag hade varit väldigt ledsen eller besviken eller arg på pappa så hade väl han… så hade det väl gått i andra vägar. Och pappa hade inte känt någon riktig motivation av att jag var ledsen och arg över hur han var i sitt ”då-läge”*

Det fanns känslor av hopplöshet då flera av ungdomarna många gånger försökt säga emot pappan men insett att samtal om våldet med dem själva i fokus inte går att ha. I många fall har de enda samtalen om vad pappan gjort varit direkt påföljande våldet och kretsat kring pappans behov av att förklara sig och rättfärdiga sina handlingar. Någon ungdom kände att pappan varit förstående och inte låtit sina egna behov ta företräde i samtalen utan har anpassat sig efter ungdomens behov:

> *”Han förstår väldigt bra när vi pratar och så. Han accepterar och han förstår och allt sånt. Han höll inte på att förklara nånting, han låter det vara och låter mig vara och så kanske jag kommer en liten stund senare och så har jag en till fråga eller så. Han har varit väldigt bra med det”*

Själva förmedlandet av egna känslor upplevdes ibland som det mest hjälpsamma och ibland var det av högsta vikt att pappan var öppen och försökt förklara sin upplevelse av det som skett. Öppenheten upplevdes öka förståelsen för våldsupplevelsen och förbättrade relationen. En tydlig önskan fanns om att pappan borde ansträngt sig för att hålla kontakten och berättat hur han hade det när de inte längre bodde tillsammans, om pappan ville ha en fortsatt relation. God kommunikation förstås som centralt för att bygga upp tillit igen och reparera relationen:

> *”…det var väl i början, det var väldigt otydligt allting. Det var då pappa inte riktigt berättade hur han hade det generellt och med mamma. Det var inte tydliga signaler*

från dem alls. Det var då jag blev väldigt sur, jag ville att de skulle berätta hur de hade det så att man kunde lösa det då"

1.2 Jag är inte fri från honom. Ungdomarna upplevde att de fortfarande var starkt påverkade av pappans nedvärderande kommentarer – de är inte fria från honom. Det psykiska våldet förstås som allra svårast att komma över. Våldsupplevelserna har på omfattande och olika sätt påverkat ungdomarnas psykiska mående vilket är en betydande del som försvårar förlåtelse och försoningsprocessen. Ungdomarna resonerade kring sitt psykiska lidande och nuvarande svårigheter som en direkt följd av hur pappan varit i relation till dem, de kände sig formade efter honom:

"Jag tänker att det har blivit lättare för mig att hamna i en dålig period pga. honom för att om något dåligt händer så blir jag typ, jag har liksom lätt för att halka ner i en depression nästan. Jag har varit där förut typ pga. honom. Jag tänker i alla fall att det blir lättare för mig än om jag hade haft en stabil uppväxt och familj"

Ungdomarna upplevde att de fått lägre självkänsla av vad pappan sagt. De förtydligade att försöken att öppna sig för honom om osäkerheter och mående enbart lett till att pappan använt denna vetskap till att trycka på det för att såra. Kränkningarna och pappans nedvärderingar de blivit utsatta för upplever ungdomarna vara närmast oförlåtliga:

"Det psykiska har varit väldigt svårt att få bort, även idag liksom. Jag försökte visa för honom att jag inte gillade honom, då gick han på och sa att jag aldrig kommer hitta någon som älskar mig på riktigt eller att mina vänner inte gillar mig på riktigt pga. att jag inte älskar honom. Såna grejer är särskilt svårt att förlåta".

Återkommande bland ungdomarna var känslan av att de inte kunde få pappans ord ur sitt huvud samt den dagliga kampen för att känna sig fria, värdefulla och leva som de själva ville. Att skada sig själv beskrevs av en ungdom som det enda sättet att överleva och klara att stå ut med allting efter våldsupplevelserna. Självskadebeteende förstod en ungdom som hennes sätt att stå upp mot pappan och vara i kontroll, då pappan hatade hennes självskadebeteende:

"Jag kände mig lättad av det [självskadebeteende]. *Det var hans röst som kom upp i huvudet och sa "kom igen då fegis, du måste göra det nu, kom igen". Det tog över. Jag behövde lyssna på det för annars skulle inte han lämna mitt huvud".*

Pappans relationella påverkan var också framträdande, ungdomarna har märkt hur de blivit ångestfyllda i relation till andra och försiktiga med att lita på andras välvilja. De talade alla om att ha blivit hyperobservanta på andras stämningsläge, kroppsspråk samt om människor verkligen bryr sig om dem. Sammantaget beskrevs svårigheter med att stå upp för sig själv och be om hjälp på grund av rädsla för att bli nedtryckt:

"Han har fått mig att tro att alla typ är arga på mig hela tiden och inte ute efter det bästa för mig, för han har varit sur hela tiden. Man har liksom varit rädd att han ska göra något, så det känns som att han gjort att jag blir rädd för att andra också ska göra något"

2. Har pappa förändrat sig?

Ungdomarna upplevde att den grundläggande förutsättningen för att de skulle kunna tänka sig att åter ha kontakt med pappan var att han visade på en stor inre förändring, som även manifesterades i förändrat yttre beteende. Relationens framtid upplevdes vara upp till pappan,

han behövde bevisa att han tagit ansvar och ändrat sig. För en del av ungdomarna var det dock nästintill otänkbart att pappan skulle kunna leva upp till denna önskan och faktiskt förändra sig.

2.1 Han behöver inse och erkänna sitt ansvar. Vikten av att pappan kommit till insikt om att han utövat våld och orsakat stor skada var central för att någon typ av reparativ process skulle kunna ske. Pappan skulle behöva erkänna för ungdomen och stå för sina handlingar istället för att förneka det som skett, beskylla andra och bortförklara sitt beteende:

> *”Nej, just nu förstår han inte sina misstag eller någonting och då blir man bara, då vill man ha ännu mindre med honom att göra”*

När det inte funnits en gemensam utgångspunkt för vad som skett i relationen och när ungdomens våldsupplevelser inte blivit erkända har det inneburit svårigheter att både kunna och vilja ha en relation med pappan. De uttryckte att det skulle vara positivt och känts skönt om pappan började ta ansvar för sina handlingar, men att det troligen inte hade varit tillräckligt för att förlåta honom:

> *”Han börjar aldrig prata om dem* [sina handlingar], *att det var absolut fel eller så, det säger han aldrig /.../ I alla fall, jag skulle inte förlåtit honom men jag skulle kanske förstå att han förbättrar sig”*

Det framkom också motsatt upplevelse, att pappan förstått att det var hans fel och att han bar ansvaret:

> *”Han vill väl bara att jag inte ska drabbas, det är väl det han vill. Han vill inte att jag ska få stå för någonting utan det var hans fel och det är han väldigt öppen med generellt”*

Den underliggande önskan som fanns var att pappan skulle vara ärlig och erkänna sina misstag inför andra. Då flera ungdomar lidit av pappans förmåga att manipulera släkt och myndigheter till att tro på hans version, skulle det ha fundamental betydelse att bli sedd i sin utsatthet och få sin verklighet erkänd. Själva erkännandet inför andra förstod ungdomarna som en osjälvisk handling som enbart gynnade dem och inte honom vilket visade att han var allvarlig med att vilja reparera relationen. Pappan upplevdes vara på ett sätt inom familjen som han sedan inte kunde stå för när det gällde någon utanför familjen. De kände att hans fasad, där han låtsades att han var en bra pappa som aldrig utövat våld, gjorde förlåtelse och försoning omöjligt:

> *”Det enda han gjort är att ha en fasad när vi är i gruppsamtal och såna grejer /.../ Han har haft fasaden av att ’nej men det är bra och lugnt och fint’ och sen när det avslutas så blir han tillbaka igen”*

2.2 Jag behöver uppleva att han genuint ångrar sig. Centralt i ungdomarnas berättelser var önskan om att få en genuin och uppriktig ursäkt. Ursäkten blev betydelselös om pappan lovade förändring men det visade sig vara tomma ord samt om ungdomen behövt uttrycka sitt behov av en ursäkt. Det var väsentligt att pappans ledsenhet och ånger behövde leda honom till att *vilja* be om ursäkt:

> *”Jag har börjat gräva och så i allt som hänt och jag tycker inte det är okej allting. Och sen så får man ett litet förlåt. För han vet att jag vill ha det. Jag vill att det ska komma från han själv. För han är jättedålig på att säga förlåt och när han väl säger det så menar han det inte”*

Det framkom även tvivel kring pappans förmåga att känna ånger och att vara ledsen för den påverkan han haft. Hennes syn var att pappan tyckt om maktutövandet och prioriterat sina egna känslor främst:

> *”Innerst inne tror jag att han både minns allting och är nöjd över det, för han gillar sånt där. Att vara hårdhänt och vara den som bestämmer och vara den som får all respekt och så. Han har ju varit den stora i allting”*

2.3 Han behöver uppvisa stora förändringar. Ungdomarna hade alla gemensamt att det som var avgörande för att överväga en fortsatt relation var huruvida pappan tog ansvar för vad han gjort genom att söka professionell hjälp. Det verkade vara något symboliskt viktigt med själva hjälpsökandet. Som om ungdomarna då fått ett bevis på att han menade allvar och värdesatte relationen och att han börjat lyssna på och förstå deras upplevelse:

> *”Det jag hade önskat är att han skulle förstå och bara ’oj, vad har jag gjort, förlåt, jag måste gå i terapi i 10 år nu för det är något fel på mig’. Så att han verkligen visar att ’oj, jag ska ändra mitt beteende nu och det jag har gjort är jättefel’ istället”*

Ungdomarna menade att det var särskilt nödvändigt att pappan gjorde ett långt och djupgående inre förändringsarbete, mindre beteendeförändringar skulle inte räcka för dem. Han behövde bearbeta det han gjort och arbeta med anledningen bakom våldet, helst med professionell hjälp. Om pappan skulle göra dessa förändringar hade det för de flesta gjort skillnad och kanske varit ett steg mot att närma sig att förlåta honom. Förlåtelse och försoning sågs som ett senare ställningstagande de omöjligt kunde göra nu då pappan behövde göra mycket för att det ställningstagandet skulle bli aktuellt:

> *”Om han någonsin vill ha kontakt med mig igen känner jag att han måste bli en helt ny person och då, när han är en ny person får jag tänka över om jag vill se honom ändå”*

Någon ungdom kände dock att de vardagliga förändringar pappan gjort mot en mer stabil tillvaro, där han fokuserade på sitt bästa, visade att pappan tog tag i sitt liv och detta upplevdes tillräckligt för att känna ökad tillit till pappan.

Ungdomarnas upplevelser karaktäriserades av bristande tilltro till pappans förändringspotential. De hade stundvis svårt att ens föreställa sig pappan som förändrad och därmed veta hur de hade känt för honom och sett på relationen med honom då. Ungdomarna beskrev att det hade svårt att bortse från att de aldrig tidigare märkt bestående förändringar hos honom, alla erfarenheter gjorde det svårt att tro på att han skulle kunna förändras och därmed på att de någonsin skulle vilja ha en relation med honom. När ungdomarna beskrev önskan om hans förändring följdes det av specifika upplevelser de hade svårt att bortse från; som att han flertalet gånger gjort tomma löften om förändring, ljugit om att ha sökt hjälp samt tillfälligt betett sig annorlunda enbart för att lura myndigheter:

> *”Jag hade bara trott att det* [hans förändringar] *är någon fas han försöker gå genom eller försöker vara och sen så skulle det inte hålla så länge. Han har inte visat att han försöker ändras på riktigt under hela min uppväxt, därför blir det svårt att tro på att han skulle göra det nu”*

3. Kan vi ha en relation?

Ungdomarna beskrev olika tankar och känslor som påverkade hur de såg på att ha en fortsätt relation med pappan. Ungdomarnas var alltifrån positivt inställda till att kunna ha en relation till att inte vilja ha någon kontakt alls. Det fanns en osäkerhet kring möjligheten att kunna ha en relation då alla minnen försvårade tänkandet kring framtiden. Ungdomarnas bild av pappan var antingen alltigenom positiv eller negativ och pappan beskrevs inte i så nyanserade termer, vilket exemplifieras i följande underteman.

3.1 Det är för sent för att reparera relationen. Ungdomarna upplevde att relationen inte skulle gå att reparera. Anledningen till detta skilde sig, för någon ungdom handlade det om misstron till att pappan någonsin skulle komma att förändras och för någon handlade det om att inte kunna förlåta någon som enbart gjort skada och haft en negativ påverkan på deras liv. När det gått så långt som det gjort kände flera av ungdomarna att ingenting kunde väga upp för det han gjort, och de behövde gå vidare utan honom. En annan faktor som komplicerade reparationsprocessen var uppfattningen om att det funnits en medvetenhet hos pappan kring vad han gjort men att han aktivt valt att fortsätta utsätta ungdomen för våld:

> *”…ja alltså hur han har behandlat oss är nog egentligen oförlåtligt för under alla år som gick måste han ju ha insett att det han hållt på med var fel men han slutade inte ändå, så det är nog hyfsat oförlåtligt”*

Ungdomarna förklarade även att de inte ville ha en relation med sin pappa som de kände nu, men att de kanske kommer ändra sig. Önskan att distansera sig från honom märktes i motviljan mot att kalla honom för pappa då ungdomen inte tyckte han var förtjänt av titeln. Någon ungdom kände att hon fått nog då relationen till pappan enbart upplevdes betungande och hon ville säkerställa att han aldrig kunde göra henne illa igen. Önskemål som framkom handlade snarare om att vilja förändra historien och vad de blivit utsatta för än om att vilja förändra relationen i nuläget:

> *”Jag klarar mig utan honom och jag vill typ att han stannar i mitt förflutna för jag vill ha en ljus framtid och jag känner att han gör den mörkare”*

3.2 Jag mår bättre av att ha distans från honom. Ungdomarna tyckte om hur de känt sig sedan de inte haft kontakt med pappan, detta trots att våldet fått stora negativa konsekvenser för ungdomarnas psykiska mående. Gemensamt verkade vara den nyfunna känslan av frihet, att kunna släppa sin ständiga egna fasad och mentala beredskap. Genom att ha haft distans till honom eller helt bryta kontakten upplevde ungdomarna ett lugn inom sig, de började kunnat vara sig själva och slapp känna ångest inför att pappan skulle vara hemma och vad han då skulle säga och göra:

> *”När jag bodde med honom var det liksom att man inte levde utan man överlevde och så när jag bröt kontakten kände jag direkt, oj vad fri man är. Så, men sen är det ju dock inte att man blir lycklig direkt för att så mycket hänger kvar ändå, men det är ändå bättre liksom”*

Ungdomarna hade i vissa fall regelbunden kontakt med pappan utan att ha förlåtit honom. Kontakten var ytlig, känslomässigt distanserad och av ren nödvändighet då pappan hade resurser som kunde hjälpa ungdomen mot sina framtida mål. Framträdande i deras upplevelser var vikten att gå vidare känslomässigt, därmed hade ungdomarna försökt släppa alla jobbiga känslor relaterade till pappan och gjort ett arbete för att gå vidare, relationen till honom upplevdes därför som mindre energikrävande. För att bespara sig själv lidande och värna om sitt mående hade de gett upp sina förväntningar på relationen:

”Alltså det är så skönt att vara av med honom. Nu orkar jag knappt bry mig om att ha lite kontakt med honom. Jag orkar inte vara arg längre. /…/ Jag har inte förlåtit honom och kommer nog aldrig göra det. Det är bara att jag inte lägger lika mycket energi på det nu /…/ Jag känner, varför ska han få min energi gratis? Jag tycker inte han förtjänar det mer”

Upplevelsen av att det egna måendet försämrats under perioden när kontakten var bruten med pappan framkom också, när försoning med pappan sedan skett och de åter kunnat ha kontakt hade måendet förbättrats, vilket visade på varierande förståelser av relationens påverkan på måendet.

3.3 Jag har svårt att inte förlåta honom. Den yngsta ungdomens syn på relationen till pappan och förlåtelse skilde sig väsentligt från de andras och beskrivs därför i detta separata undertema. Ungdomen upplevde att han haft svårt att inte förlåta pappan för vad han gjort, vilket till stor del grundade sig i att han haft en nära och bra relation till sin pappa innan våldet och alltid sett upp till honom. Ungdomen upplevde heller inte att våldet definierade pappan eller gjorde honom till en dålig pappa utan hans handlingar hade bara en tillfällig påverkan på relationen:

”Jag har alltid sett upp lite till pappa. Han är ganska viktig del av min vardag. Så det är väl det. Jag och pappa har en väldigt bra relation, egentligen. Och sen blev det väl ett undantag där men sen så är den tillbaks igen, skulle jag vilja säga”

Det verkade finnas en stark vilja att gå vidare, glömma det som hänt och återställa relationen till så som den tidigare varit. Ungdomen verkade sätta pappans behov i centrum. Ungdomen kände sig nöjd med relationen utifrån att pappan mådde bra av att ha kontakt med sitt barn samt att relationen motiverade pappan till förändring. Ungdomen kämpade med ambivalenta känslor inför pappan då han på vissa sätt tyckt att han borde varit arg på pappan men samtidigt inte vetat hur den ilskan skulle kunna uttryckas samt ifrågasatt om det funnits genuin vilja att vara arg. De egna känslorna har varit svårförenliga med synen på vad som anses vara ”normala” eller ”rätta” känslor efter att ha blivit utsatt av en förälder.

”att jag varit arg på min pappa har varit svårt att hantera för man vet inte riktigt hur jag… om man ska vara arg för egentligen borde man vara arg för det som hänt för det är inget som händer varenda barn liksom. Sen vet jag inte riktigt hur jag ska hantera det. Det är det här med ”ska man vara sur eller ska man inte vara sur på honom”.

Det fanns även en sida hos ungdomen som reflekterade över att han haft svårt att känna negativa känslor mot pappan, även när han varit våldsam, och att strategin varit att försöka glömma bort våldet och ilskan innerst inne. Ungdomen verkade i viss mån uppleva att han varit för förlåtande mot pappan och låtit hans behov blir styrande för valet att förlåta honom:

”Han [pappan] *har gjort en fel sak och jag tycker att jag har låtit det gå alldeles för lätt än vad det känns som att det egentligen borde gjort. Egentligen borde jag varit mer surare och mer försiktig runt pappa fast det är jag inte riktigt”*

Det verkade finnas motstånd och rädsla mot att tänka på det som hänt och sveken som funnits i relationen. Detta kan förstås utifrån att ungdomen förmedlade att han ibland beskyllt sig själv för pappans våldsamma beteende.

3.4 Relationen måste vara på mina villkor. En generell önskan som ungdomarna förmedlade var att de behövde känna sig i kontroll över relation och uppleva att en eventuell relation med pappa var deras val och inte pappans eller myndigheters. Flera ungdomar beskrev

tuffa upplevelser av att ha blivit uppmanade att förlåta pappan och ge honom fler chanser utifrån faktumet att han var deras pappa.

> *”De* [socialtjänsten] *sa att pappa har ju rätt att ha kontakt med er, de sa inte mer om allt som har hänt och att vi berättade och så där. Det var mer att vi barn skulle ge honom fler chanser, att han ändå var vår pappa och han var så underbar och allting sånt där. Men det var ju den där masken som jag pratade om. Han blev sådär övertrevlig”*

Det som främst betonades var betydelsen i att själv få bestämma hur relationen skulle se ut, vad ungdomen önskade i relation till pappan måste tas på allvar. Någon ungdom betonade vikten av att känna att samtal med myndigheter måste vara utifrån deras bästa. Vissa upplevde att när de förmedlat sina upplevelser och erfarenheter av pappan till socialtjänsten så blev de inte hörda utan märkte att de verkade ha en egen agenda där pappans rätt till sina barn gick först. En del av ungdomarna beskrev också hur tärande det var att pappan heller inte brydde sig om deras behov:

> *”Det ska alltid vara på hans villkor. Han ska träffas när han kan, han ska prata när han kan, han ska smsa när han kan men det är aldrig vad jag kan. Inatt till exempel hörde han av sig halv två och skrev att han ville prata med mig och så. Jag svarade inte för det tycker jag är för sent”*

Diskussion

Syftet med studien var att utforska hur våldsutsatta ungdomar ser på förlåtelse och försoning i relation till den förälder/pappa som utövat våld i familjen samt hur ungdomar beskriver relationen mellan förlåtelse, försoning och det egna måendet. Resultatet visar att ungdomarnas upplevelser alla rörde sig kring tre centrala teman. De önskade att pappan skulle förstå den långtgående påverkan han haft på deras psykiska mående. Det var också avgörande för ungdomarna att pappan tog ansvar för sina handlingar, uttryckte ånger och visade att han ändrat sitt sätt att vara. Slutligen framkom en tveksamhet inför möjligheten och villigheten att ha en fortsatt relation med pappan utifrån den skada han gjort men även en vilja att förlåta pappan och fortsätta ha en relation. Resultaten diskuteras härefter enligt den struktur som bäst fångar det centrala i ungdomarnas upplevelser i relation till studiens syfte.

Bild av pappan

Ungdomarnas bild av pappan diskuteras nedan utifrån vad som framkom i flera teman och underteman. Hur ungdomarna ser på sin pappa samt deras känslor för honom var centrala aspekter som påverkade förlåtelse och försoningsmöjligheter. Ungdomarna hade antingen en alltigenom negativ eller alltigenom positiv bild av pappan. För att förstå ungdomarnas upplevelser i denna studie tar Peled (1998) upp att barn går igenom olika faser efter att ha upplevt våld. Den fjärde fasen handlar om att anpassa sig till en ny verklighet på lång sikt efter våldet, vilket innefattade att behöva omstrukturera sin relation med och uppfattning av sin pappa (Peled, 1998). Svårigheten för barnet blir att de har två motsägelsefulla bilder att förhålla sig till samtidigt; en pappa som är våldsam och dålig en pappa som är god och kärleksfull (Peled, 1998). Att stå ut med motsägande bild av pappan är svårt, barn tenderar att se pappan som antingen bra eller dålig. I intervjuerna kom denna polaritet tydligt till uttryck. Ungdomarna med en negativ bild av pappan upplevde honom som bland annat kontrollerande, oförutsägbar,

nedvärderande, ansvarslös och självcentrerad och hade svårt att beskriva honom på något positivt sätt. När det fanns en positiv bild av pappan betonades pappans goda intentioner, försök att bättra sig och att han är som en förebild. För att behålla bilden av pappan som en god förebild var det tydligt att det skett en omvärdering av hans våldsamma handlingar till att vara misstag som inte speglar pappan som person. Detta är i enlighet med Peled (1998) som menade att det är vanligt för barn att ursäkta och omformulera pappans handlingar för att behålla sin positiva bild av honom. Det kan även handla om att försöka skydda sig själv och minska sin utsatthet genom att omvärdera det pappan gjort och sagt för att behålla relationen till en viktig omsorgsperson.

Vidare beskrev Peled (1998) fler strategier barn ofta använde för att minska betydelsen av våldet, såsom att förlägga orsaken till våldet i situationella faktorer, att förlåta pappan samt att glömma bort våldet genom att förtränga aspekter och därmed ha svårt att prata om det. Det är en intressant aspekt som tas upp, huruvida valet att förlåta pappan kan ses som ett sätt att förminska våldet och dess inverkan. Det framkom en vilja att förlåta pappan och gå vidare, glömma det som hänt och återställa relationen. Känslan av att ha varit för förlåtande mot pappan beskrevs av ungdomarna vilket bekräftar att förlåtelse kan ses som ett sätt att förminska våldet i enlighet med Peled (1998). Förlåtelse behöver alltså inte alltid vara önskvärt eller gynnsamt, särskilt inte om det sker för tidigt i ett försök att gå vidare utan att kännas vid pappans våld.

Den bestämt negativa bild av pappan som trädde fram i ungdomarnas berättelser kan ur ett förlåtelse-/försoningsperspektiv vara problematisk eftersom uppfattningen av pappan förblir onyanserad och relationen oförändrad. Ungdomarna var tydliga med att de ansåg att det var upp till pappan att vara annorlunda för att förändra ungdomens enbart negativa bild av pappan. Även om ungdomarna inte kunnat uttrycka negativa känslor direkt till pappan kunde de uttalas i intervjusituationen. Att bryta kontakten med pappan kunde enligt Georgsson Staf (2013) underlätta för barn att ge uttryck för en negativ bild av honom. Distansen ungdomarna fått från pappan genom skilda boenden eller uppsagd kontakt kan vara ett element för att förstå den negativa bild de förmedlade. Ungdomarna har troligen haft tid att reflektera, få nya perspektiv och förstå hur fel hans handlingar varit. En möjlig förklaring till en positiv bild av pappan som framkom kan vara att den ungdom som uttryckte positiva känslor för pappan hade en nuvarande kontakt med honom.

Ålder kan vara en aspekt för att bättre förstå ungdomarnas upplevelser eftersom ju yngre man är desto större är beroendet till sina föräldrar (Broberg et al, 2011). Den yngsta ungdomen verkade inte ha genomgått samma individuations- och separationsprocesser som de andra vilket innebar en större lojalitet mot sin pappa och motvilja mot att överge sin idealiserade fadersfigur. Utifrån samtliga ungdomars unga ålder kan en möjlighet vara att viljan att förlåta kräver mer tid, reflektion och distans från pappan än vad ungdomarna har hunnit få.

Förlåtelse och försoning

Ungdomarnas syn på förlåtelse och försoning diskuteras utifrån vad som framkom i resultatets olika teman och underteman. Ungdomarnas tankegångar rörde sig i hög grad kring att ha en relation med pappan eller inte. Vissa ungdomar uttryckte en önskan om att kunna släppa sina negativa känslor gentemot pappan och en längtan efter att sluta tänka på det som hänt och gå vidare. Dessa önskningar kan tolkas som steg mot förlåtelse men som kanske hellre kan förstås som motstånd till förlåtelse och försoning genom att vilja undvika att bearbeta det som skapar lidande. Förlåtelse handlar dock om att välja att släppa de negativa känslorna som man har rätt att ha för att istället se på personen med medkänsla och positiva känslor (Freedman, 2016). Det framkom inga tankar hos ungdomarna kring att välja att förlåta pappan för sin egen skull, för att må bättre och få sinnesro. Detta väcker tankar kring om det finns en tro hos

ungdomarna på att förlåtelse innebär att fylla pappans behov av att bli förlåten snarare än att se på förlåtelse som ett eget behov? En del ungdomar upplevde att förlåtelse nästan var som en gåva till pappan som han inte gjort sig förtjänt av. De ville inte att pappan skulle få ta mer av deras energi och förklarade vidare att för att minska hans påverkan på ungdomen behövdes distans från honom, inte att förlåta honom.

Konsekvenserna, i form av det lidande våldsutsattheten inneburit, hade stort inflytande på ungdomarnas villighet att förlåta pappan för hans handlingar och bör ses som en viktig del bakom förlåtelse- och försoningsprocesser. Ungdomarna bekräftar med sina uttalanden att våldsutsatthet har haft stor inverkan på dem, samt att de betraktar pappan som direkt skäl till deras lidande såväl då som nu. Det framkommer tydligt att ungdomarna sammanlänkar sitt psykiska mående med att de inte kunnat eller velat förlåta pappan. Ungdomarna förmedlar att de inte är fria från pappan även efter våldet eller kontakten upphört, hans ord verkar ha blivit som en del av dem vilket yttrar sig i allt från självskadebeteende, depression, ångest, låg självkänsla samt tillitssvårigheter. Ofriheten från honom kan både förstås som en förklaring till olika former av psykiskt lidande och som grunden till svårigheten att förlåta. Ungdomarna beskriver psykiskt lidande till följd av pappans våldsutövande samt negativa känslor gentemot pappan till följd av detta, sammantaget verkar detta förhindra dem från att gå vidare. Den inre, psykologiska processen av att välja förlåtelse i relation till pappan och det han gjort hade kunnat vara ett sätt att bli psykologiskt fri från honom och släppa negativa känslor och lidandet de bär på, men i nuläget är majoriteten av ungdomarna klara med att de inte är redo eller kapabla att förlåta pappan.

Det förekom att ungdomarna uttryckte rädsla gentemot pappan, rädsla för att pappan skulle bli arg eller bli våldsam igen, vilket kan vara det som Forsell (2016) beskriver som latent våld. Latent våld är centralt för att förstå våldsutsattas rädsla och tillitsförlust även efter våldet upphört. Det mest skrämmande för den våldsutsatta är oförutsägbarheten och den konstanta möjligheten att det kan hända igen (Forsell, 2016), vilket ungdomarna belyste när de förklarade att de undvek att vara ärliga mot pappan och konstant var i beredskap för vad han kunde tänkas göra. Detta knyter an till Freedman (1998) som poängterades att den utsatta aldrig är skyldig eller uppmuntrad till att befinna sig i en osäker relation. Ungdomarna gav uttryck för att pappan i många fall inte ändrats på olika sätt, exempelvis då han fortfarande förnekade våldet, inte lyssnar på ungdomen och inte har förändrat sitt beteende. Freedman (1998) menade att endast förlåtelse kan vara aktuellt om den våldsutövande inte ändrats tillräckligt för att det ska kännas säkert att försonas. Den kvarstående rädslan utifrån tidigare erfarenheter utgör ett hinder för att en försoningsprocess ska vara aktuell.

Sammantaget är ungdomarnas upplevelser i denna studie i linje med vad Lamb et al (2018) fann i sin studie. Deltagarna betonade där vikten av att pappan skulle adressera det förflutna genom att erkänna sina misstag och skadan han orsakat, be om ursäkt och ta konsekvenserna av sina handlingar. Ungdomarna i denna studie uttryckte liknande önskningar: att pappan skulle inse sina misstag och erkänna dem inför ungdomen och utomstående personer och myndigheter, vara genuint ångerfull samt lyssna på ungdomens upplevelser, känslor och behov och sätta dessa före sina egna. Ungdomarna önskade även att pappan visade vilja att förändras genom att söka hjälp för att bearbeta det han gjort samt ändra sitt beteende, vilket är överensstämmande med Lamb et al (2018) som fann att deltagarna önskade att pappan skulle vara hängiven till förändring. Det framkom även en önskan hos någon ungdom att bli involverad i pappans förändringsprocess, vilket är likt tidigare nämnd studie. Ungdomarna i denna studie ville däremot inte vara involverade i pappans förändringsprocess utan ville att han på egen hand sökte hjälp och gjorde stora personlighetsförändringar innan de kunde tänka sig ha någon kontakt med honom alls. Det var även av vikt för ungdomarna att pappan skulle förstå deras upplevelse av honom och verkligheten de levt i och hade ungdomens perspektiv i åtanke. Det poängterades av någon ungdom att pappan måste anstränga sig och visa att han värdesätter

relationen och även ta en mer ansvarsfull föräldraroll, vilket visar på betydelsen av att bygga upp tillit igen. Detta är i linje med vad Lamb et al (2018) fann i sin studie.

Praktisk betydelse och behandlingsimplikationer

ABFT är en terapimetod för ungdomar med depression som syftar till att reparera anknytningsbrott och bygga upp en emotionellt trygg föräldra-barnrelation (Diamond et al, 2014). Våldsutsatthet innebär ofta utvecklandet av depressiva symtom utifrån de anknytningsbrott och svåra erfarenheter ungdomarna varit med om. ABFT kan vara aktuell för ungdomar som upplevt våld då metoden främjar den typen av läkande samtal som ungdomarna önskar: där de blir lyssnade till, förstådda och får sin upplevelse validerad av pappan. Metoden kan enligt definitionerna i Freedman (1998) betraktas som en väg till både förlåtelse och försoning. Känslor som ungdomen inte kunnat eller vågat uttrycka uppmuntras som en viktig del av reparationsprocessen och Diamond et al (2014) lyfter att det är vanligt förekommande att ungdomen kan uttrycka ilska mot pappan i behandlingen. Detta kan vara en särskilt viktig aspekt utifrån ungdomarnas uttalade rädsla för att våga vara arg på pappan. Om pappan är delaktig i behandlingen kan ungdomen få möjlighet att i ett tryggt sammanhang visa på behov, känslor och även kanske uttrycka vad de skulle önska att pappan hade gjort eller kan göra annorlunda i framtiden. Ungdomarnas önskningar talar emot det relationella arbetet som sker i ABFT, de framför att pappan behöver göra inre förändringar och ta ansvar för försoningsprocessen och därmed förtjäna en fortsatt relation med dem. Samtidigt finns en möjlighet att det upplevs som tillräcklig förändring om pappan är villig att vara med i terapi tillsammans med ungdomen.

Ungdomarna önskade få till samtal som får pappan att förstå hur hans våldsutövande påverkat deras psykiska mående såväl då och nu. Det är vanligt att pappor har bristande insikt om hur deras våldsutövande faktiskt påverkar barnet (McIntosh, 2002) och inte erkänner att deras beteende är våldsamt (Peled, 1998). Av olika skäl har ungdomarna inte kunnat uttrycka alla sina känslor om det som hänt, mycket är outtalat vilket gör det svårt för dem att gå vidare. I terapiformen EFT är behovet av att få uttrycka obearbetade känslor och behov grundläggande i arbete med emotionella skador. I terapirummets trygga miljö får personen möjlighet att säga det hen önskar till en tom stol och får då göra det otalbara talbart (Greenberg, 2015). Denna icke-konfrontativa form av läkande samtal syftar till att minska det egna lidandet och hjälper troligtvis till i förlåtelseprocessen. Det kan mycket väl även betraktas som ett förberedande steg till att våga kommunicera känslorna till pappan. EFT kan därför vara en lämplig behandling inte bara för vuxna utan även för ungdomar som upplevt våld.

Bestämmanderätt över relationen till pappan upplevde ungdomarna som mycket viktigt, vilket Lamb et al. (2018) bekräftar genom att understryka vikten av att förlägga kontrollen över relationen till barnet. Ungdomarna talade återkommande om upplevelser av påtvingad försoning med pappan och deras missnöje över detta. Det kunde antingen handla om att pappan sökte upp dem eller om att de skulle behöva träffa honom i framtida sammanhang oavsett om de inte vill göra det. Ungdomarna upplevde även att socialtjänsten försökte få dem att behålla kontakten med sin pappa till varje pris. Försoning verkar premieras starkt. Davidsson (2015) beskrev att våldsutsatta barn som behandlas på BUP är nöjda med att träffa pappan sällan eller aldrig och endast en tiondel önskar mer kontakt. Detta återkopplar till ungdomarnas behov av att kunna påverka kontakten och ha en kontakt som är på ungdomens villkor. Det ungdomarna förmedlat kan ha implikationer för hur myndighetsprocesser går till som berör dem. Det manar till frågor kring när förlåtelse och försoning är eftersträvansvärt i en relation, vem är det som har bestämmanderätt? Enligt Föräldrabalken (SFS 1949:381) 6 kap 2 a § ska risken för att barnet utsätts eller far illa igen, barnets behov av en nära kontakt med båda sina föräldrar samt

barnets vilja (med beaktande av ålder och mognad) vara vägledande vid beslut om bland annat umgänge med förälder. Ungdomarna beskrev att de kunde känna sig maktlösa utifrån att föräldern rätt till kontakt med sitt barn verkade viktigare än deras rätt till att ta avstånd från pappan. Frågan är då hur det går att ha ett större barnperspektiv i frågan. Arbete behöver dels kretsa kring det som är främjande för reparativa processer mellan barn och förälder, men även arbeta för att höja barnets beslutanderätt i frågor som berör dem.

Studiens begränsningar samt förslag till framtida forskning

En begränsning med studien kan tänkas vara att samtliga ungdomar har haft behandlingskontakt på samma mottagning, vissa har även haft samma kontaktperson. Denna persons tankesätt, prioriteringar, ordval och sätt att arbeta generellt har troligen haft inflytande på ungdomens upplevelse av relationen till pappan. Studiens resultat kan ha påverkats till att bli alltför homogent, för att undkomma denna eventuella effekt skulle ungdomar från olika mottagningar, eller åtminstone med olika kontaktpersoner valts ut.

Ytterligare en potentiell begränsning var en brist på erfarenhet vad gäller att intervjua ungdomar, vilket kan ha påverkat föreliggande studies intervjusituationer. Språkliga skiljaktigheter, som att jag kan ha uttryckt mig på sätt som inte varit tillräckligt anpassat för ungdomar eller att ungdomarna talat på sätt jag inte är van vid, kan ha påverkat förståelsen av ungdomarnas upplevelser. Ovanan att intervjua ungdomar kan ha inneburit att intervjuerna präglats av stort fokus på att få till så bra och innehållsrika intervjuer som möjligt genom att följa intervjuguiden i hög grad, på bekostnad av att vara mer följsam till ungdomarnas respons.

En aspekt som också kan utgöra en begränsning är faktumet att intervjusituationen inte var lika för alla deltagare, då en intervju hölls via videosamtal. Många faktorer skiljer sig mellan intervjuer i verkligheten och digitalt. Det kan ha varit svårt för båda parter att höra allt som sägs i videosamtal och det är svårare att läsa av kroppsspråk och märka om frågor blir för jobbiga, vilket kan ha gjort att viss information fallit bort och påverkat intervjuförloppet. I digitala intervjuer är det svårt att påverka yttre distraktioner och vilken omgivning intervjun sker i, exempelvis om ungdomen är själv eller om det är någon annan i rummet som hör vad ungdomen säger. Det är svårt att avgöra huruvida skillnaden i genomförandet av intervjuerna har varit begränsande för resultatet, men möjligheten finns att det haft någon form av negativ inverkan.

Analysprocessen kan även betraktas ha sina begränsningar då jag mestadels utfört den själv, Braun och Clarke (2013) förespråkar att vara två under denna process. Möjligtvis kan dock handledningen ses som ett substitut för en andra person i analysprocessen.

Resultatet tydde på att det delvis fanns stora likheter i vad ungdomarna upplevde men också perspektiv och tankar som skilde sig från varandra. Antalet deltagare var förhållandevis få (n=4), men trots det framkom många delade upplevelser av relationen till pappan. Det är viktigt med studier som fördjupar kunskapen och därför hade det varit intressant att studera samma frågeställning med fler ungdomar för att vidare utforska det ungdomarna perspektiv på förlåtelse och försoning. En variation i åldrar, bostadsort och kulturella faktorer hade kunnat utveckla studiens homogena deltagarurval och ge en bredare bild av likheter och olikheter i hur ungdomar ser på förlåtelse och försoning. Å andra sidan hade det även varit intressant med att fokusera på exempelvis kulturella faktorer i relation till ämnet eller intervjua enbart yngre barn kring deras upplevelser. Ungdomarna verkade ha mycket tankar och känslor kring ämnet, vilket också kan motivera att intervjua varje deltagare flera gånger. Att prata om sina våldsupplevelser kan inte vara en enkel uppgift och att bygga upp en trygghet i relationen genom fler intervjuer kan därför vara gynnsamt. Förutsatt att det går att skapa en trygg miljö hade även mindre fokusgrupper kunnat vara ett alternativ för att möjliggöra för ungdomar att diskutera frågor om förlåtelse och försoning med andra med liknande bakgrund.

Slutsatser

Utifrån den brist på kvalitativa studier som undersöker hur våldsutsatta ungdomar ser på förlåtelse och försoning har denna studie en relativt unik plats att fylla. Ungdomarna har många önskemål och behov som pappan behöver uppfylla för att de ska vilja förlåta pappan och ha någon typ av relation med honom. Ungdomarna sammanlänkar i hög grad sitt psykiska mående med att de inte kunnat eller velat förlåta pappan - de kämpar med att kunna gå vidare. Avslutningsvis ger studien viktig kunskap till hjälpande verksamheter kring att skapa förutsättningar för förlåtelse och försoning utifrån ungdomars önskningar. Förlåtelse och försoning verkar vara högst aktuellt för dessa ungdomar och troligen även för andra ungdomar vilket indikerar behov av fler samt mer omfattande och fördjupande studier i ämnet.

Referenser

Arnell, A., & Ekbom, I. (2010). *...Och han sparkade mamma... : Trappanmodellen möte med barn som bevittnat våld.* Stockholm: Gothia Förlag AB.

Broberg, A., Almqvist, K., Axberg, U., Grip, K., Almqvist, L., Sharifi, U., . . . Iversen, C. (2011). *Stöd till barn som bevittnat våld mot mamma. Resultat från en nationell utvärdering*. Hämtad från: http://psy.gu.se/digitalAssets/1339/1339599_st--d-till-barn-som-bevittnat-v--ld.pdf

Brottsförebyggande rådet (Rapport 2009:12). *Våld mot kvinnor och män i nära relationer - Våldets karaktär och offrens erfarenheter av kontakter med rättsväsendet.* Stockholm: Brottsförebyggande rådet. ISBN 978-91-86027-30-8

Brottsförebyggande rådet (2020) *Barnmisshandel*. https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/barnmisshandel.html Hämtad: 2020-10-11. Senast updaterad: 2020-06-18

Cater, Å., Forsell, A. M. (2012). Descriptions of fathers' care by children exposed to intimate partner violence (IPV) – relative neglect and children's needs. *Child and Family Social Work* 2014, 19, pp 185–193. doi:10.1111/j.1365-2206.2012.00892.x

Cohen, J., Mannarino, A., & Deblinger, E. (2006). *Treating trauma and grief in children and adolescents: A clinical guide*. New York: Guildford Publications.

Davidsson, M. (2015). *Barn som upplevt våld i hemmet och har kontakt med Barn- och ungdomspsykiatrin – upplevelse av kontakt med föräldrarna*. Psykologexamensuppsats. Göteborgs universitet. Göteborg.

Diamond, G., Diamond, G. M., & Levy, S. A. (2014). *Attachment-Based Family Therapy for Depressed Adolescents*. Washington DC: American Psychological Association

Eriksson, M. (Red.). (2007). (antologi) *Barn som upplever våld – nordisk forskning och praktik.* Gothia Förlag.

Enright, R. D., & Fitzgibbons, R. P. (2015). *Forgiveness therapy: An empirical guide for resolving anger and restoring hope.*American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/14526-000

Enright, R. D., & North, J. (Eds.). (1998). *Exploring forgiveness.* University of Wisconsin Press.

Enright, R. D., & The Human Development Study Group. (1991). The moral development of forgive- ness. In W. Kurtines & J. Gewirtz (Eds.), Hand- book of moral behavior and development (Vol. 1, pp. 123–152). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Forsell, A. (2016). *Better safe than sorry. Quantitative and quaitative aspects of child-father relationships after parental separation in cases involving intimate partner violence.* (PhD), Örebro University, Örebro University.

Freedman, S. (1998). Forgiveness & reconciliation: The importance of understanding how they differ. Counseling and Values, 42, 200–216. http://dx.doi .org/10.1002/j.2161-007X.1998.tb00426.x

Freedman, S. & Zarifkar, T. (2016). *The Psychology of Interpersonal Forgiveness and Guidelines for Forgiveness Therapy: What Therapists Need to Know to Help Their Clients Forgive.* Spirtualty in Clinical Practice 2016, Vol. 3, No. 1, 45-58. http://dx.doi.org/10.1037/scp0000087

Georgsson Staf, A. (2013). *"I try to think of something else": Childrens understanding of their situation and well-being when having experienced intimate partner violece.* (Doktorsavhandling). Göteborg: Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet.

Gilbert, P. (2003). *Evolution, Social Roles, and the Differences in Shame and Guilt*. Social Research: An International Quarterly, 70 (4), 1205-1230.

Gilbert, R., Widom, CS., Browne, K., Fergusson, D., Webb, E., Janson, S. (2009). Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. Lancet. 2009 Jan 3;373(9657):68-81. doi: 10.1016/S0140-6736(08)61706-7. Epub 2008 Dec 4. PMID: 19056114.

Greenberg, L.S. (2015). *Emotion-Focused Therapy - Coaching Clients to Work Through Their Feelings (2nd ed).* Washington DC: American Psychological Association

Greenberg, L.S., Woldarsky Meneses, C. (2019). *Forgiveness and Letting Go in Emotion-Focused Therapy.* ISBN**:** 978-1-4338-3057-0.Washington DC: American Psychological Association

Hertlein, K. M., & Brown, K. (2017). Challenges of facilitating forgiveness in psychotherapy. *Journal of Family Psychotherapy*, 1-19. doi:10.1080/08975353.2017.1368811

Hogan, F., O'Reilly, M. (2007). *Listening to children: Children's stories of domestic violence.* Dublin: The Stationary Office. Hämtad via: https://www.womensaid.ie/assets/files/pdf/listening_to_children_childrens_stories_of_domestic_violence.pdf

Holden, G. W., Geffner, R., & Jouriles, E. N. (red:er). (1998) *Children exposed to marital violence: Theory, research, and applied issues*. American Psychological Association.

Holmgren, M. (1993). Forgiveness and the intrinsic value of persons. *American Philosophical Quarterly*, 30, 341–351.

Holt, S. (2015). Post-separation Fathering and Domestic Abuse: Challenges and Contradictions. *Child Abuse Review*, 24, 210- 222.

Kletter, H., Weems, C. F., Carrion, V. G. (2009) Guilt and Posttraumatic Stress Symptoms in Child Victims of Interpersonal Violence. *Clinical Child Psychology and Psychiatry* 2009; 14; 71 DOI: 10.1177/1359104508100137

Lamb, K., Humphreys, C., & Hegarty, K. (2018). "Your behaviour has consequences": Children and young people's perspectives on reparation with their fathers after domestic violence. *Children and Youth Services Review, 88*, 164-169. doi:https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.03.013

McIntosh, J. E. (2002). Thought in the face of violence: A child's need. Commentary. Child Abuse & Neglect, 26(3), 229–241.

Mullender, A., Hague, G., Imam, U., Kelly, L., Malos, E., & Regan, L. (2002). *Children's perspectives on domestic violence.* London: SAGE.

Nationellt Centrum för kvinnofrid, NCK (2014) Våld och hälsa – En befolknings-undersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt koppling till hälsa.

Peled, E. (1998) The experience of living with violence for preadolescentchildren of battered women, *Youth & Society*. Vol. 29. No 4, 395–430.
Rädda barnen. (2007). *Akta barnen – om våld mot små barn.* Stockholm: Rädda barnen.
SFS 1949:381. *Föräldrabalken*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/foraldrabalk-1949381_sfs-1949-381
SOU 2001:72. Barnmisshandel – att förebygga och åtgärda, slutbetänkande av Kommittén mot barnmisshandel. Fritzes, Stockholm.
Stoop, D., & Masteller, J. (1992). *Forgiving Our Parents, Forgiving Ourselves: Healing Adult Children of Dysfunctional Families*. Servant Publications. ISBN: 0892837128
Smith, J. A, Larkin, M., Flowers, P. (2009). *Interpretative Phenomenological Analysis: Theory, Method and Research*. Newbury Park, California: Sage Publications Ltd
Willig, C. (2013). *Introducing Qualitative Research in Psychology*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
Överlien, C. (2007). Barn som upplever pappas våld mot mamma – vad säger forskningen? *Nordisk Sosialt arbeid*, vol. 27, nr 4, s. 238-250.
Överlien, C., & Hydén, M. (2007). Att tvingas lyssna – hur barn bevittnar pappas våld mot mamma. *Barn*, vol. 1, nr 25, s. 9-25.
Överlien, C. (2012). *Våld i hemmet - barns strategier.* Malmö: Gleerups Utbildning AB

Bilaga 1

Intervjuguide

Inledning

- **Kan du berätta om din familj. Vem bor du med och har kontakt med nu?**
    - Vilka ingår i familjen? Vilken kontakt har du idag med dina föräldrar? Hur sker boende och umgänge?
- **Hur fick du kontakt med (Verksamhetens namn)?**
    - Vad var anledningen att du fick kontakt med (verksamhetens namn)?
- **Skulle du kunna berätta något om hur det varit i din familj: vem är det som utövat våld och vem/vilka har drabbats av det?**
    - Finns det händelser eller situationer, som du vill berätta om, som haft betydelse för hur er relation är idag? (med våldsutövande föräldern)

AKTUELL RELATION TILL PAPPA

1. **Kan du beskriva din relation till din pappa?**
    - Vad har du för känslor gentemot din pappa?
    - Hur nöjd eller missnöjd är du med er relation i nuläget? Hur känns det att vara med honom (om så är fallet)?

    - Tillägg: Hur har du det med din mamma? Hur är er relation?

SAMTAL OM VÅLD MED PAPPA

2. **Vad har pappa sagt om det som har hänt?**
    - Har du sagt något till pappa om det som hänt? Hur reagerade han då/vad sa han då?
    - Om nej/lite:
        - Om du fick möjlighet, vad skulle du vilja eller behöva säga till din pappa? Vad önskar du att han fick veta?
        - Vad önskar du att din pappa skulle göra eller säga till dig?
        - Vilka hinder upplever du finns för att ni ska kunna prata om våldshändelserna?
    - Om ja/lite:
        - Vad har din pappa sagt som har vart bra för dig att höra?
        - Vad tänker du om det han sagt eller gjort i form av förlåtelse?
    - Har din pappa någon gång sagt förlåt? Tror du han har ångrat det han gjort? Har han visat det på något sätt?
    - Finns det saker du önskar att din mamma ska säga eller göra för att underlätta för dig och din pappa att försonas?
3. **Vad har din mamma sagt om det som hänt?**

MÖJLIGGÖRA REPARATION

4. **Finns det något som du skulle vilja att din pappa gjorde eller sa, som skulle kännas bra för dig?**
    - Har du förlåtit din pappa för vad han gjort?

- Om nej, tror du att du kommer göra det/tror du ni kan reparera er relation?
- Vad skulle han ändra på eller göra för att du skulle förlåta honom eller känna mer trygghet och tillit?
- Hur önskar du att er framtida relation ser ut?
- Finns det händelser och handlingar som är oförlåtliga? Varför då?
- Finns det något specifikt du upplever försvårar processen av förlåtelse?

FÖRLÅTELSE & PSYKISKT MÅENDE

5. **Hur är ditt liv idag?**
    - Kan du beskriva hur du mår idag?
    - Så som du har det med din pappa idag, vad betyder det för hur du mår?
    - Vilka känslor är och har varit svåra att hantera kopplat till din pappa och det han gjort?
    - Vad tror du det du varit med om, våldet i din familj, betytt för dig och för ditt mående?
    - Hur har det varit att ha kontakt med (verksamhetens namn)?
    - I din kontakt med (verksamhetens namn), har ni pratat om pappa och vad han gjort? Vad har det betytt för dig? Upplever du att du kunnat prata om det du känner varit viktigt för dig kopplat till det som hänt eller inte?
    - Känner du att du vill ha eller behöver mer terapi eller stöd?

Avslutning

- Hur har det känts att svara på de här frågorna?
- Är det något mer du vill säga om det vi pratat om som du inte tycker har kommit fram?
- Om du skulle behöva mer hjälp och stöd, vet du vem du kan vända dig till? Jag kan prata med den på verksamheten som du haft kontakt med om du vill.

Bilaga 2

Informationsbrev och förfrågan till deltagande i intervjustudie

Mitt namn är Jessica Ferm och jag läser Psykologprogrammet vid Göteborgs Universitet och skriver för närvarande mitt examensarbete.

Jag söker dig som är mellan 15-17 år och som har upplevt våld i familjen samt deltagit i en gruppverksamhet eller haft en individuell kontakt.

Studien syftar till att få ökad förståelse av vad ungdomar tänker om det våld de upplevt utifrån ett förlåtelse/försoningsperspektiv samt hur ungdomar ser på möjligheten till förlåtelse med en våldsutövande förälder.

Deltagande i studien innebär att du får en möjlighet att göra din röst hörd och berätta om dina upplevelser men även hjälpa till med förståelse för hur man kan hjälpa andra barn och unga som blivit våldsutsatta på ett bättre sätt.

Intervjun kommer hållas i augusti-september och beräknas ta ungefär 60 min. Det kommer att vara en individuell intervju i (verksamhetens namn) lokaler där ljudet spelas in. Deltagande är frivilligt och du kan välja att avbryta även efter att du lämnat samtycke till deltagande och även efter vi har gjort intervjun. Du behöver i så fall inte säga varför du vill dra dig ut. Väljer du att delta kommer det inte påverka eventuell annan behandlingskontakt. Alla intervjusvar kommer att behandlas under sekretess vilket innebär att jag inte kommer att samla in några personuppgifter och att ingen utöver jag och min handledare kan ta del av den inspelade intervjun. Radering av inspelade intervjuer kommer ske när uppsatsen är färdig. Det du berättar om i intervjun kommer inte kunna kopplas till dig som person och eventuella citat kommer avidentifieras i uppsatsen. Studien kommer att följa de krav som Etikprövningsmyndigheten har på vetenskapliga studier samt behandling av särskilt känsliga uppgifter enligt Dataskyddsförordningen (GDPR). Resultatet från intervjuerna kommer sammanställas i en uppsats som du gärna får läsa.

Min fråga till dig är om Du vill delta i denna studie?

Frågor? kontakta mig gärna: gusjessfe@student.gu.se

Vänliga hälsningar
Jessica Ferm

Bilaga 3

Samtycke till deltagande i intervjustudie om våldsutsatta ungdomars upplevelse av relation till sina föräldrar

Intervjusvaren kommer att användas som underlag för en examensuppsats på psykologprogrammet vid Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet. Läs igenom informationen nedan och ställ frågor om du undrar över någonting.

- Ditt deltagande är frivilligt och du kan välja att avbryta ditt deltagande i studien utan att ange något skäl.
- Väljer du att delta kommer det inte påverka eventuell annan behandlingskontakt.
- Det du berättar om i intervjun kommer inte att delges andra personer. Om jag använder citat i uppsatsen kommer de att avidentifieras om du säger något som gör att någon annan kan känna igen dig.
- Efter uppsatsen är godkänd raderas den inspelade intervjun och utskrifterna förstörs.
- Du kan ta del av den färdiga uppsatsen genom att kontakta mig.
- Om du berättar om förhållande som tyder på att du utsätter dig själv för fara eller om du utsätts för fara, har jag skyldighet att informera socialtjänsten

Din underskrift innebär att du fått muntlig och skriftlig information om studien och är införstådd med vad ditt deltagande innebär och ger ditt samtycke till att delta.

……
Namnteckning

……. ……
Signaturförtydligande **Datum och ort**

Kontaktuppgifter till ansvarig för studien vid Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet är Jessica Ferm, gusjessfe@student.gu.se
Handledare är lektor Ole Hultmann, ole.hultmann@psy.gu.se